

# MISÓCZKI LAJOS

## MILLENNIUMI ESEMÉNYEK HEVES MEGYÉBEN

### I.

#### Az előkészületek

Az Eger nevű hetilap 1881. június 23-i számának mellékletében megjelent közlemény volt az első, amely heves vármegye olvasóinak figyelmét a honfoglalás ezeréves emlékére ráirányította.<sup>1</sup> A megye négy év múlva már a felkészülés főpróbáját is megtartotta. Ez nem volt más, mint részvétele az 1885. évi országos, Budapesten rendezett kiállításon.<sup>2</sup>

A megyei elképzelések számos szállal fűződtek az országos felkészüléshez. Heves megye néhány vonatkozásban önállóan is kezdeményezett. Kiemelkedett a vármegyei közgyűlés 1886. július 27–28-i határozata, amely szerint „hazánk ezredéves ünnepének emlékére” megírattja saját történetét.<sup>3</sup> Ennek a vármegyétörténetnek az volt a célja, hogy a „múltból merítsünk tanulságokat és erőt a jövőre”.<sup>4</sup> A kötetek el is készültek, 4-ből 3 még idejében – de egy, éppen az első, szerzőjének, Balássy Ferenc maklári róm. katolikus plébánosnak betegeskedése miatt csak az ezredév után. A II. kötet 1890. szeptember 1-jén, a III. 1891. szeptember 28-án, a IV. 1893. július 12-én jelent meg Szederkényi Nándor (1906-tól Heves megye főispánja) tollából.<sup>5</sup>

A megye hírlapjaiban mind gyakrabban jelentek meg az ezredik évre emlékeztető írások, felhívások. Az Eger tárcaírója, Inczedy László 1890. január 14-én még verset is közölt a jeles évfordulóra emlékezve:

#### Ezer év

...,Mesgyéjén az ezer évnek,  
Szívem büszkén feldobog,  
Áldva legyen az a végzet,  
Mely magyarnak alkotott!  
S míg a múlton elmerengek,  
Lelkemen kigyúl a hév,  
S büszke hittel ím köszöntlek  
te, dicső, új ezer év!”

1893. május 25-én összeállt az a megyei bizottság, amelynek tagjai az országos kiállítás bizottságával hozzáfogott az előkészületekhez. Az országos bizottság elnöke Hanák Kolost (Gyöngyös), Polereczky Gyulát és Zalár Józsefet (Eger) közvetlen bizottsági tagoknak nevezte ki.<sup>6</sup> A megyei bizottságokon és albizottságokon túl 1893-ban még 20 különféle előkészítő bizottság alakult, így helyhatósági, egyházi, egyesületi és egyéb.

Az előkészületeket jól szolgálták a Heves vármegyei hírlapok megemlékező írásai. A lapok szerkesztőségei több, saját javaslatot is közöltek a millenniumi évforduló minél emelkedettebb megünneplésére. Az Egri Híradó a második számától, 1893. október 21-től kezdve egy hónapon át minden kedden és pénteken foglalkozott a Heves vármegye és az ezredik év című vezércikkében a millennium eszmei jelentőségével. Az ötödik folytatásként megjelent cikk a többek között a magyar haladás ügyét összekapcsolta Európa fejlődésének ügyével – megemlítve benne vármegyénket is. „A magyar nemzet határkőhöz ért, midőn két és fél év múlva megülni készül ezredik évfordulóját azon történelmi jelentőségű eseménynek, hogy megtelepedvén a Duna és Tisza dús térségein – frigyre lépett a civilizációval... Ezer évig voltunk határország a nyugati művelődés és a keleti barbarizmus között. Amíg egyik kezünk alkotott, a másik karddal védte nemcsak saját alkotásainkat, hanem a másokéit is... Most majd eljő Európának nyugati fele, amely évezredek óta élvez a békés fejlődés áldásait. Eljő, mert meghívjuk, hogy bemutassuk neki szellemi s anyagi öserejét a magyar nemzetnek, ennek a hős Anteusznak, amelyet valahányszor földre tapostak, mindig ezerszeres erővel kelt fel új küzdelemre, életre és virulásra.”<sup>7</sup> A vezércikk azzal fejeződött, hogy Heves vármegye az eddigi történelmi szereplésével mindig az elsők között vitte a haladás zászlóját, és így tesz majd a millenniumi ünnepek idején is.

Heves vármegye folyamatos felkészüléséről az 1893. november 12-én napvilágot látott Millennium nevű országos kereskedelmi, kiállítási és társadalmi közlöny számai is rendszeresen tudósítottak. Az 1894. március 20-i száma már ezt közölhette: „(Heves) vármegyében a millenáris ünnepségre az előkészületek javában folynak.”<sup>8</sup>

1894-ben több egyeztetéssel 38 Heves megyei szervezet, vagy egyesület, intézmény, testület részvételét rögzítette a fővárosi kiállítási rendezőség. Az egri érseki róm. katolikus egyházmegye szakrális műkincseinek bemutatását maga a kiállítás elnöke, Lukács Béla kereskedelmi miniszter kérte dr. Samassa József érsektől, aki ehhez hozzá is járult.<sup>9</sup>

## II.

### Nemzetünk kimagasló ünnepi évében

A millenniumi ünnepi évet Heves vármegyében és az egri egyházmegyében is elsőként jelképesen dr. Samassa József érsek köszöntötte az 1895. december 25-i főpásztori levelével: „Üdvvel virradjon drága hazánkra az 1896. esztendő, amelyben ezredik évét ünnepeljük annak, hogy őseink annyi küzdelem árán, győzelmes harcok, munkás, szívós kitartás által... végleg megtelepedtek e földön, mai Magyarországon.”<sup>1</sup> Levele záradékában felhívta a papság figyelmét arra, hogy gyullasszák magas lángolásra önmaguk és híveik szívében Isten és a haza szeretetének tüzeit.

1895. december 31-én 23.30-tól 1896. január 1-jén 0.30-ig országszerte a templomok harangjai hirdették a millenniumi év kezdetét. A Tisza-Füred és Környéke lap január 2-i vezércikke ezzel zárta gondolatait: „Üdvözlégy... 1896. év, nemzeti létünk ezredéves életének esztendeje!”<sup>2</sup>

Az ünnepségek a kisebb településeken csaknem mindenütt az egri belvárosi iskola tanítójának, Kelemen Lajosnak a tervezete szerint zajlottak le. A közvetlen előkészületek, főleg az ünnepi megemlékezések őszinte, mélyen átélt mozzanatokot tártak fel, amelyeket a pillanat és a helyzet magasztossága váltotta ki.

A napirendek hivatalos egymásutánját kirándulásokkal, majálissal oldották. Mindezek együttesen emelték ezeket a megemlékezéseket tömegrendezvényé, jellegükben népünneppé.

Érzelmet, értelmet, lelket megragadó megemlékezések voltak minden mozzanatukban. Hálaadó istentisztelettel, vagy amint akkor mondták, isteni tisztelettel kezdődtek, amelyen az átélt, vallásos meggyőződésű emlékbeszédet Te Deum vezette be, és fohász zárta le. Ezekben és különösen az ünnepségek szónoklatain átsütött az izzó hazaszeretet, az ősök iránti tisztelet, a jogos nemzeti büszkeség és a hazánkban élő valamennyi lakos megbecsülése. A kiemelkedő, gyakran európai mércével is jelentős gazdasági és művelődési eredményeink mellett a szónokok helyes aránnyal rámutattak a tragikus sorsfordulókra, az idegen hódítások és alávetettségek következményeire, vesztés szabadságharcainkra – az utóbbiak közül kiemelten az 1848/1849-esre és Aradra. Az előadók gyakran retorikai túlzásokkal igyekeztek a figyelmet egy-egy mondanivalóra irányítani, de ezekkel sem vallások, sem itteni nemzetiségeink ellen nem szítottak.

Bár a rendezvények ötletgazdáiként a lelkészek és a tanítók jeleskedtek, a települések apraja-nagyja az előkészületektől a lebonyolításig mind közreműködött. Akár a múltó ünnepségek rendezése, akár a maradandó emlékek állítása – kettős törekvést tükrözött: 1. Hála és kegyelet az ősök emléke iránt,

2. A jelen alkotó embere a jövő nemzedékeinek példát nyújt majdani megemlékezésekhez.

Az ünnepélyességet a környezettel is emelték. Az emlékező isteni tiszteleteket virág- és zászlódíszbe öltöztetett templomban, a közösségi ünnepeket a szintén szépen feldíszített iskolai nagyteremben, vagy a községháza, városháza dísztermében tartották, ahol a helybeliek „káprázatosan szép népviseletbe öltözöttek” jelentek meg.

Hivatalos és kötetlen napirendi események váltották egymást.

A hivatalosak között voltak a szónoki megemlékezések, zászlóavatások, emlékműavatások, kiállítások és a jeles közéleti személyek fogadása. Ezek egyikét sem kötötte merev protokoll, hiszen énekkari, vagy zenekari számok, szavalatok kísérték.

A kötetlen műsorszámok közül néhány: Reggeli zenekari, vagy mozsárgyű-lövés ébresztő, napközben majális, néplakoma ökörsütéssel, vagy egymás megvendégelésével és rokoni kirándulás a szomszédos falvakba.

1896 januárjától késő őszig szinte naponként folytak az ünnepi megemlékezések. Több településen március 15-én kezdték az ünnepeket, összekötve '48 gondolatát '96 eszméjével, mondván –  $48+48=96$ , azaz 1848 óta éppen 48 év telt el a millennium 1896. évéig.<sup>3</sup>

A millenáris ünnepi szentmiséket Heves megye egy-két róm. katolikus templomában már január 6-tól, Vízkereszt napjától megtartották az emlékező szentbeszédekkel, de a legtöbb településen május 10-én.<sup>4</sup> A protestáns és ortodox (görögkeleti) templomokban február 1-től voltak a megemlékezések. Gyöngyösön a református gyülekezet ünnepi megemlékező istentiszteletét március 15-én Klimó Pál lelkész tartotta, amelyen a város vezetői is jelen voltak. Klimó a vallás nemzetet erősítő szerepét hangsúlyozta ünnepi beszédében. Fohászát ezzel fejezte be: „A hit és az abba vetett remény legyen a további évezredekben is nemzetünk megtartója.”<sup>5</sup> Az izraelita imaházakban, illetve zsinagógákban májusban tartották a hálaadó isteni tiszteleteket. Elsőként május 3-án, Gyöngyösön a statusquo zsinagógában volt a megemlékezés, amelyen az ünnepi beszédet a vendégül hívott dr. Jordán Sándor fogarasi főrabbi mondta, tisztelegve az „egész ezredév öröme és szenvedése” előtt. Imájában kérte a teremtő Istent, hogy a magyarság békében éljen a következő ezer évben is.<sup>6</sup> Az egri és pásztói izraelita isteni tiszteletek és vallási megemlékezések szintén ünnepi hangulatot árasztottak. Egerben, a május 10-én rendezett hálaadáson dr. Schwartz Miksa rabbi, a helybeli hitközség szónoka mondta a háromnegyedórás ünnepi beszédet. A magyar történelem áttekintése után ezzel folytatta: „Örvendj én magyar nemzetem. Hazánk történetének lapjai és az ezredéves ünneped fényesen bizonyítják, hogy hazádat a külellességgel szemben meg bírtad védelmezni, ... belviszályaidat pedig a viszonyoknak megfelelően törvények által megszüntetted, hazádat

gazdaggá, nagygyá és virágzóvá teted.”<sup>7</sup> Beszédét a nyitott frigyláda előtt – a hazáért, királyért, nemzetért mondott imával fejezte be.

Március, április hónapban a különös megemlékezések sorába tartozott Heves megyében is a millenniumi emlékfák népünnepéllyel kísért ültetése.

A könnyebb áttekintés végett Heves vármegye települései közül két rendezett tanácsú városról, egy-két mezővárosról, nagy- és kisközségről nyújtok ünnepi képet. Előbb azonban a vármegyei, Egerben rendezett millenniumi ünnepséget tekintem át.

A vármegye a fő ünnepséget, megelőzve a város ünnepét, május 11-én, Egerben – a székvárosban rendezte meg. Eger már az előtte levő napokban ünnepi díszben pompázott. A vármegyei házat, a díszközgyűlés épületét kívül, belül virág- és zászlódísz tette káprázatosná. A szőnyegekkel borított lépcsősor, az ország címerével és a nemzeti zászlóval ékesített lépcsőház (a fordulóknál díszegyenruhás megyei hajdúk álltak kivont karddal), a közgyűlési nagyterem gazdag díszítése eleve megteremtette az ünnepi hangulatot.

A díszközgyűlést az elnöklő főispán, dr. Kállay Zoltán nyitotta meg. Az ünnepi beszédet a haladó és nemzeti eszméiről, hazaszeretetről híres Zalár József alispán (Petőfi Sándor hajdani barátja) mondta. A nagy királyok után gr. Széchenyi Istvánra emlékezett, aki „a tudományoknak, irodalomnak és művészeteknek fényét, a polgárosodás sugárzó derűjét, a magyar lélekben lakozó égi szikrák csillagragyogását, szóval – a szellem tündöklő hatalmát kívánta, óhajtotta, várta, remélte, hogy eképp a nemzetgazdasági fejlődés paradicsomává váljék a magyar föld, s műveltségben legyen boldog a szabad magyar.”<sup>8</sup>

A város ünnepei Egerben három hónapon keresztül tartottak. Volt nap, amikor négy egyesület is ünnepelt. Legtöbben az iskolai ünnepélyeken jelentek meg. Május 8-án a róm. katolikus iskolák, 9-én a ciszterci rendi főgimnázium, 14-én az angolkisasszonyok felsőbb leányiskolája és tanítónőképzője, 17-én az érseki tanítóképző intézet, 19-én az érseki joglíceum ünnepelt.<sup>9</sup>

A főünnepséget május 10-én és 14-én rendezték Egerben.

Május 10-én a főszékesegyházban a róm. katolikus egyház emlékezett hálaadó isteni tisztelettel, amelyen dr. Párvy Sándor apát kanonok mondta az emlékbeszédet. Magasztos hangon szólt Eger és Magyarország történelmi kapcsolatáról, mondván – Eger története „kicsiben a nemzet története”.<sup>10</sup> Beszédét fohással fejezte be: „Isten, nemzetek Istene!... Óh, vezesd, szeresd őt (a magyarságot, M. L.)! Vérével, könnyeivel, hűségével, szeretetével tulajdonjogot szerzett ő e földre. Irgalmaddal, igazságoddal – amelyekért hálát zengünk – tartsd meg őt jogos örökében... Örökké áldjon ő Téged, a Te nemzeted, és Te áldd meg, óh, Isten, áldd meg a magyart! Ámen.”<sup>11</sup>

A millenniumi emléknapot a lakosság május 14-én ünnepelte Egerben. Hajnali 4 órakor a templomok negyedórás harangzúgása köszöntötte e napot. A harangszót a várban 6 mozsárágyú lövése követte. Válaszul a líceum tornyának tetején négy világtájról harsonaszó zengett. Délelőtt a helyi katonazenekar járta a várost, és játszott a tereken. 11 órakor pedig a városházán Grónay Sándor polgármester megnyitotta a képviselő-testület díszközgyűlését. Utána Szederkényi Nándor következett az ünnepi beszéddel, amelyben külön hangsúlyozta Eger és Magyarország törökkel szembeni végbástya szerepét: „A magyar betöltötte feladatát, mint végbástya, mert az oszmán áradat hazánk határán túl... áthatolni nem volt... képes. A mi városunk nemcsak részese, egyik központja volt ezen ádáz tusának. Egy országrésznek, a Felvidéknek biztonságra nyugodott az egeri vár szilárdságán.”<sup>12</sup> Grónay polgármester az ünnepi közgyűlést fohással zárta: „Áldja meg a magyarok Istene az új ezredév küszöbén e sok vihart látott hazát egy békés, boldog jövővel!”<sup>13</sup>

A díszközgyűlést követően az ünneplő tömeg 15 órakor a Kossuth Lajos téren gyülekezett, és innen több zenekar kíséretével a várba vonult. Ott a Szt. István-szobor mellett az Egeri Dalkör hazafias dalokkal, Horváth József képviselő-testületi tag beszéddel és szavallattal emlékezett az ezredévre. Utána az ünneplő emberáradat az Érsek-kertbe vonult, és népmulatság következett. 20 órától díszkivilágítás és a katonai zenekar hangversenye, zenés dísztakarodója zárta az ünnepi megemlékezést.<sup>14</sup>

Az egeri ünnepségek sikorsorába tartozott Tóth Kálmán: Dobó Katica című színművének műkedvelő díszelőadása, amelyet május 25-én a katolikus legényegylet színpadán mutattak be.<sup>15</sup>

Június 28–30-ig a Heves megye tanítói rendezte megemlékező közgyűlésnek szintén Eger adott helyet.<sup>16</sup>

A vármegye másik városában, Gyöngyösön is három hónapon át folytak a megemlékezések.

Május 8-án az elemi iskolákban délelőtt, a ferences gimnáziumban délután zajlottak le az ünnepélyek. Az utóbbi helyen (ma a Zeneiskola épülete) mozsárlövés jelezte az ünnepi összejövetel kezdetét. P. Vágó Ferenc szónokolt, és az épület falán elhelyezett millenniumi emléktábla és emléktábla avatóbeszédét is ő mondta. A zászlószenteléskor ekképpen fohászkozott: „Még szebb ezredév viruljon Hunniára!”<sup>17</sup> Május 9-én a polgári leányiskolában rendezett ünnepséggel zárult az iskolák rendezvénysora.

Május 8–9–10-én egyletek, szervezetek és intézmények ünnepeltek. Május 10-én a Gyöngyösi Lapok címlapján helyi szerző, Taksonyi József emlékvesssel köszöntötte a millenniumot.<sup>18</sup>

## Ezer év

„Ezer évnek vésze és viharja  
Zúgott itten a fejünkön át;  
A magyarnak ezer évtől edzett  
Hősi karja védte a hazát...

Szabadságért ki tud úgy hevülni,  
Lelkesedni mint e hősi nép?  
Megmutatta Rákóczi példája  
S a 48 harca közelébb!...

Hát a munka, hát a tetterőnek  
Száz példája nemde fölemel?  
Jertek, jertek, hisz ki méltó hozzánk,  
Az mind velünk együtt ünnepel!...

...

S mi az újult ezredév díszére  
Még nagyobb, szebbet alkotunk!”

Gyöngyösön az évfordulót május 17-én ünnepelték. A központi ünnepség 9 órakor hálaadó isteni tisztelettel kezdődött a Szt. Bertalan-, vagy Nagytemplomban. Akik nem értek be, azok a templom és a szemközti városháza előtti térségen álltak „áhitattal, és követték a templomból kiszűrődő imádságok, énekek nyomán az emlékező szentmise minden mozzanatát – hálát adva Istennek az ezer esztendőért” – amint az a főesperes és a polgármester-helyettes együttes leveléből olvasható.<sup>19</sup> A templomi ünnepi beszédet Krassy Félix főesperes apát, Gyöngyös szülőtte és volt felsővárosi plébánosa mondta. A szentmise után a város vezetői és a társadalmi, valamint a közélet jeles férfiai a városházára vonultak, és részt vettek a 11 órakor kezdődött képviselő-testületi díszközgyűlésen, amelyen a szintén gyöngyösi születésű Zalár József alispán elnökölt. Megnyitója után Baltás Ferenc polgármester-helyettes a város ezer évét, Cserny Ernő gimnáziumi tanár a nemzet múltját tekintette át, és méltatta fő történeti eseményeit.

A díszközgyűlés után 14 órára ebéddel egybekötött bankettre mentek a város előkelőségei. 15–16 óra között népünnepély következett a Vásár téren, ahol a tömeget Rezutsek János bankigazgató fogadta, és vendégelte meg a város nevében.<sup>20</sup> A fellobogózott Gyöngyös este fényárban úszott az ablakokban világító lámpa- és gyertyafénytől. A szomszédos Sárhegy tetején pedig 40 q fából rakott óriásmáglyát gyújtottak, amelynek „fellobogó lángja

hirdette le, egészen az Alföld közepéig Gyöngyös város részvételét az ezeréves ország örömében”.<sup>21</sup>

A millenniumi ünnepeket az 1865-ben alakult Gyöngyösi Vadász Társulat a május 24-én rendezett mátrafüredi megemlékezéssel folytatta. Május 31-én az iparos- és kereskedő tanonciskola is kivonult Mátrafüredre „inas majálist” rendezni.<sup>22</sup> Még ugyanazon a napon a református és evangélikus városi dalárda hangversenyt rendezett Gyöngyös népligetében, a Csathó-kertben. A dalárda egyik tagja elszavalta Utas (Strasser) Zsigmond, megyeszerte ismert gyöngyösi költő Millennium című versét. Június 27-én a Gyöngyösi Tűzoltó- és Mentőtestület vonult fel fáklyafénynél, 28-án pedig tűzoltózászlót avatott. Az ünnepély a Csathó-kerti táncmulatsággal és tűzijátékkal végződött.<sup>23</sup>

A mezővárosok közül Apcon május 10-én rendezték a megemlékező ünnepet a róm. katolikus iskola, az olvasó- és a dalkör közreműködésével. A templomi hálaadó isteni tisztelet után a tömeg a Rákóczi-induló dallamára (Heves megyében csak itt csendült fel az emlékűnnepen az induló dallama, M. L.) a Városház téren emelt, „Hazánk ezeréves fennállásának emlékére – Apcz város” feliratú emlékoszlophoz vonult, és részt vett a felavatásán. Az ünnepély után képviselő-testületi díszközgyűlés, délután felvonulás, népünnepély, este kivilágítás volt.<sup>24</sup>

Július 5-én a vármegye névadó településén, Heves mezővárosban ünnepeltek. Reggel zencsó ébresztette a lakosságot. 13 órakor díszközgyűlés volt a városházán, 16 órától meg a Vásár téren népünnepély, a kaszinóban hajnalig tartó bál.<sup>25</sup>

Tiszafüred mezővárosban szeptember 12-én a vármegye településcsi közül az egyik leggazdagabb műsorral emlékeztek a millenniumra. A zászlódísz t öltött kisváros díszközgyűlését az akkor megnyitott új városházán rendezték meg. Tiszafüred múzeumi és közkönyvtári épületet is emelt, amelyet most Tariczky Endre plébános adott át a városnak. (Tariczky már évekkel korábban összeállította az ünnepek részletes tervét, amely szerint a rendezvényeket meg is tartották.) A nap kiemelkedő cseménye Tas és Szabolcs honfoglaló vezér emlékoszlopának leleplezése volt, amely nagy ünnepélyességgel zajlott le Zsilinszky Mihály vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár és a vármegye vezető közigazgatási férfiainak jelenlétében. Az emlékoszlop, amely 12 m magas kőobeliszk egyben 1849-re is emlékeztetett. Az emlékmű keleti oldalán elhelyezett márványlapra a mezőváros szülötte dr. Lipcsey Ádám politikus emlékversét vésték.<sup>26</sup>

„Hirdesd kőoszlop örökétig mind a világnak,  
Évek múlt s születő ezrede fog kezét itt.



Innét indultak honszerző harcba apáink:  
A Hetek egyike, Tass s a fejedelmi Szabolcs.

Újfent majd ezerév múltán lett ez hadak útja  
Hős honvéd seregünk száz diadalra vivé.  
Rendületlenül állj oltárköve honszeretetek,  
Nemzeti nagy létünk hinni, remélni tanítsd!”

Másnap a Pesti Napló nemcsak részletesen tudósított az ünnepségről, hanem közölte azt a verset is, amelyet a szintén jelen levő Pósa Lajos költő az élmények hatására írt:<sup>27</sup>

### Tas és Szabolcs

„Egy ezredév szent könnye tündököl  
Tas és Szabolcs honszerző nyomdokán,  
Egy ezredév szent vére visszafénylik  
Új ezer év pirosuló hajnalán;

Egy ezredév könny-vérpatakja szülte  
Csodának a dicső honvédeket....  
Tollam a napba mért nem márthatom!  
Tele írnám nevökkel az eget!....

A nagyközségek közül elsőnek Maklár május 9-i „örökemlékü ünnepsége” zajlott le. Itt már korán „trombitaharsogás figyelmeztette a népet, hogy a várt nap fölvirradt”.<sup>28</sup> Nyolc órakor a róm. katolikus templomban hálaadó isteni tiszteleten, utána az iskolai ünnepélyen vett részt az 5–600 főnyi tömeg. Délben „a zöldbe” kirándultak, ahol terített asztal várta az embereket, és a képviselő-testület jóvoltából még édesség is jutott a gyerekeknek. Délután műsoros tánc és szavalóverseny volt. Este 8 órakor indult vissza a népviseletbe öltözött menet a szépen kivilágított faluba. „A félóráig tartó harangozás elmúltával ünnepélyes csendben vonult ki-ki a lakóhelyére azon buzgó fohással szívében, hogy adjon Isten a szeretett magyar hazának még több ezeréves életet” – ahogyan az ünnepnap nagyszerűségét az Egri Híradó méltatta.<sup>29</sup>

Pásztó lakossága május 10-én ünnepelt. A Szt. Lőrinc-templomban bemutatott hálaadó szentmise után a képviselő-testület díszközgyűlése következett. Ezen Duch Aladár főjegyző szónokolt.<sup>30</sup> Délután népünnepélyt, este tűzijátékot rendeztek.

Füzesabonyban május 25-én, Pünkösöd másodnapján volt a megemlékezés. Itt is 1848 emlékével kapcsolták egybe a millenniumi ünnepséget. A képviselő-testületi közgyűlés, a róm. katolikus hálaadó isteni tisztelet és a honvédelem leleplezése, továbbá Kiss Pál 1848/1849-es honvéd tábornok síremlékének avatása volt a nap kiemelkedő eseménye.<sup>31</sup>

A vármegyei ünnepi körképet Parád kisközség megemlékezésével zárjuk. Május 9-én itt több település lakosságának összefogásával rendezték meg az emléknapot. Idejöttek át Bodony, (Parád)sasvár, Üveggyártelep, Óhuta, Bányafürdő (rézbányatelep) és Sándorréttanya lakosai, hogy a hálaadó misén és a fő ünnepségen együtt lehessenek. Az iskolai ünnepélyeket már minden község és telep saját iskolaépületében rendezte. A késő délutáni kirándulást a parádi hársas erdőbe ismét együtt szervezték, de a lakomákat külön asztaloknál.<sup>32</sup> Besötétedéskor a lakosok halk énekszó és zeneszó kíséretében tértek falujukba.

A sajátos ünnepségeknek, megemlékezéseknek és egyebeknek se szeri, se száma.

1896 márciusában Izsépi Béla egri tanító Millenniumi Himnuszot írt, és zenésített meg, amelyet az ünnepségeken sok helyen énekeltek.<sup>33</sup>

Április 15-én a Heves Megyei Gazdasági Egyesület a székhelyén, Gyöngyösön megrendezte az itteni, millenniumi kiállítással egybekötött I. tenyészállat vásárt és díjazást.<sup>34</sup>

Április 19-én Hatvan mezővárosban több utcát a honfoglaló ősökről neveztek el, és felavatták az 1848/1849-ben elesett magyar honvédek emlékoszlopát.<sup>35</sup>

A ludasi földesúr, Beökönyi Viktor és felesége, Keszlerfy Irén május 16-án, Detken és ugyanazon a napon Ludason rendezett millenniumi díszközgyűlésen az előbbi községnek 2000, az utóbbinak 1200 Ft alapítványi összeget adott jótékony célra.

Május 18-án az egri székhelyű Heves Megyei Takarékpénztár 20000 K alapítványt tett szegények segélyezésére.<sup>36</sup>

A szlováklakta Hasznosfelsőhután (ma Mátraszentimre) a vallás- és közoktatásügyi minisztérium elemi iskolát ajándékozott a millenniumi év emlékére, „a derék tót testvérek épülésére”.<sup>37</sup>

Május 1–31. között a Vámosgyörk–Gyöngyös vasúti szárnyvonalon közlekedő 5308. számú mozdonyra „Éljen az ezeréves Magyarország” feliratot helyezték, és az egyik mozdony vezetője, Policsek Gyula a szolgálati napjain virággal és zászlókkal díszítette.<sup>38</sup>

Július 25-én gr. Károlyi Mihály Kál község templomának felújítására – kegyúri hozzájárulásként – 3000 Ft-t adott.<sup>39</sup>

Augusztus 23-án az Egri Irodalom- és Művészetbarátok Köre választmányának kezdeményezésére Szűcsiben Bajza József emlékestet rendeztek, emelve a millenniumi ünnepek hangulatát.<sup>40</sup>

Kerecsend község képviselő-testülete a 2. tanítói állás javadalmát szeptember 1-jétől 50 Ft-tal emelte. A testület megvásárolta az egyik kocsma-épületet, és azt leányiskolává alakította át. Ide új tanítónői állást szervezett. Méltán jegyezte meg a Heves Megyei Tanító Egyesület egyik tagja: „Szemben nem is ülheti meg e derék község a millenniumot!”<sup>41</sup>

Szeptember 1-jén a gyöngyösi katolikus legényegylet millenniumi emlékműsort rendezett, amelynek bevételi összegét jótékony célra fordította.<sup>42</sup>

A megyében rendezett emlékünnepekről, műsorokról, azok erkölcsi sikeréről június, július hónapban több helyhatóság elismerten szólt.

Heves vármegye részvétele az országos ünnepeken szintén eredményes volt. A budapesti ünnepekre a megye több küldöttsége eljutott. A megye képviselőtestületében az első nagyobb küldöttség a május 2-án megnyitott országos kiállításra ment, amelyen a vármegye vezetői közül 12-en jelentek meg az udvari sátor körül a királyi megnyitón. A többi, 220 főnyi érdeklődő a vendégseregben foglalt helyet. A második nagyobb küldöttség a június 8-i országos felvonuláson képviselte Heves megyét.<sup>43</sup>

A különféle szervezésű fővárosi utakon a vármegyéből közel 8 ezren vettek részt. A legtöbb látogató az egervideki búcsúra és az egri lakodalmasra utazott volna, de a kiállítási igazgatóság egyik rendezvényt, illetve csoportot sem fogadta.<sup>44</sup> A közegészségügyi és orvosügyi kongresszuson, a közművelődési kongresszuson, a tűzoltó-kongresszuson és -versenyen, a dalosversenyen a megye küldöttségei megállták a helyüket. (Többen az országos kiállítás bíráló bizottságának tagjai között is helyet foglaltak.<sup>45</sup>)

A budapesti millenáris kiállításon Heves vármegye 22 településének 98 kiállítója (köztük 49 magánszemély) kapott kiállítási emléklapot – millenniumi nagy érmet, ezüst érmet és kiállítási emlékérmét.<sup>47</sup>

### III.

#### A millennium mérlege és utóhangja

A millenniumi rendezvények jelentős pénzösszegbe kerültek. Megyénkben sokan segítettek pénzadományaikkal névtelenül a helybeli vagy a fővárosi rendezvényeken, kiállításokon fellépőket, illetve közreműködőket. Ugyanígy az intézmények, társaságok, szervezetek is. Azonban a pénzhozzájárulásokról még becsült adatunk sincs. Csupán a vármegyei főszámvevői hivatal megbízható kimutatása ad pontos képet, amely mindössze 4241 Ft 02 kr hozzájárulást igazolt.<sup>1</sup> Nem is ez, az anyagi számvetés példázza a fő mér-

leget, hanem az az erkölcsi eredmény, amit a millennium ünnepi éve összességében nyújtott.

A millennium megerősítette a magyarságtudatot, az önmagunk erejébe vetett hitet és az összefogás fontosságát a Magyarországon élő nemzetiségekkel – miközben az eredmények fölötti jogos büszkeség újabb eredmények ösztönzője lett. Megmutatta azt, hogy hazánk is a magyarság kitéphetetlen része Európának.

Jelentős, hogy Heves megye minden oktatási intézményében az 1900-as évek elejéig, több helyen pedig később is megünnepelték az 1000. év emlékét.<sup>2</sup>

A millenniumi emlékHzászlók tiszteletet követeltek az ezerév eszméjének. A jövő hitét erősítették, és reményt árasztottak. Vagy a községházán, vagy a település templomában őrizték, a lobogók között. A vármegye millenniumi díszzászlóját a főispáni irodában helyezték el. Gyöngyösön a Millennium feliratú, ország- és városcímerrel díszített zászlókat 1919-ben a karhatalmi biztosság nem bántotta.<sup>3</sup>

A két világháború között még sok településen őrizték a zászlók mellett az egyéb millenniumi emlékeket. A megye zárt (iskolai, egyleti, intézményi) könyvtárai különgyűjteményben őrizték a millenniumi emlékkönyveket, albumokat.<sup>4</sup>

1946-ban, az 1050. évfordulón több helyen is meg akartak emlékezni a honfoglalásról, így Gyöngyösön is. A polgármester azonban nem engedélyezte, mondván – nacionalista, sovinszta, irredenta óhaj.<sup>5</sup> (Lehet, hogy másutt is hasonló okok miatt maradtak el a megemlékezések.) A további évtizedekben pedig úgy tűnt, Heves megyében is elfelejtették az ezeréves Magyarország dicső emlékét.

1996-ban úgy ünnepeljük meg az 1100. évfordulót, hogy erőt merítve a száz évvel ezelőtti ünnepegekből – ismét fényessé és emlékezetessé tegyük a honfoglalás dicső emlékét!

## Jegyzetek

### I.

#### Az előkészületek

1. Eger, 1881. jún. 23., 279. a honalapítás ezredéves emléke
2. Uo., 1884. jan. 10., 1. Az országos kiállítás és az egriek, továbbá Gyöngyös Város Tanácsa VB. Irattára, Heves Megyei Gazdasági Egyesület iratai, Barna János-féle gyűjtemény, Vegyes iratok az 1858–1944 közötti töredék, 1882. év (HMGE), valamint Pesti Napló, 1885. máj. 2., reggeli kiadás, 1. Országos kiállítás.

3. Egri Híradó, 1893. okt. 21., 1–2.
4. Uo.
5. Érseki Lyceumi Kny., Eger
6. Eger, 1893. máj. 30., 173. A millenáris országos kiállítás bizottságának tagjai és Mátra Múzeum (Gyöngyös) Történeti Dokumentáció. Hanák Kolos-féle gyűjtemény, az FM M. Kir. Minisztérium 1896-iki Kiállítási Irodájának 15/93. sz., Budapest, 1893 júniusi levele Hanák Kolosnak.
7. Egri Híradó, 1893. okt. 21., 1–2.
8. Millennium, 1894. márc. 20., 5. A vidéken című rovat, Heves vármegye a kiállításon.
9. Uo., 1894. okt. 20., 3. Samassa a kiállításról.

## II.

### Nemzetünk kimagasló ünnepi évében

1. Egri Főegyházmezei Könyvtár, HT 1609. A főpapi levél latin eredetiből fordított magyar nyelvű teljes, 8 oldalnyi szövege. Érseki Lyceum Kny., Eger, 1895.
2. Tisza-Füred és Környéke, 1896. jan. 2., 1–2.
3. Egri Híradó, 1896. márc. 14., 15. Márcz. 15.
4. Uo., 1896. jan. 8., 3. Újdonságok című rovat, A millennium egyházi megünneplése.
5. Molnár József: Gyöngyös polgármesterei. Kézirat, Budapest, 1968, 16 (Molnár).
6. Gyöngyösi Lapok, 1896. máj. 10., 2. Az első ezredéves ünnepély. Az izraelita dalárda a hálaadó isteni tiszteleten a „Mah-towoh” szent imát énekelte.
7. Ünnepi beszéd. Tartotta dr. Schwartz Miksa rabbi az egri izr. hitközség által 1896. máj. 10-én Magyarország fennállásának megünneplése alkalmából rendezett hálaadó isteni tiszteleten. Egri Ny. Rt., Eger, 1896, 3.
8. Heves Megyei Levéltár, Heves Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai, XV-3/4., 21. sz., az 1896. máj. 11-i díszközgyűlés 607–611/XVII.–1896. sz. jegyzőkönyve, 13. A jegyzőkönyvet minden jelenlevő aláírta. (HML)
9. Az iskolai ünnepek részletes lefolyására: Egri Híradó, 1896. máj. 9., 2–3. Ezredévi ünnepek Egerben; uo., 1896. máj. 12., 6–7; Kassuba Domokos: A Ciszterci Rend Egri Kath. Főgymnasiumának Értesítője az 1895–96. iskolai évről, Érseki Líceum Kny., Eger, 1896. 6. Az ezredévi ünnep, 237–244; Vincze Alajos: Az Egri Érseki Róm. Kat. Tanítóképző Intézet Értesítője 1895–1896 és 1896–1897. tan évekről, Érseki Lyceum Kny., Eger, 1897, 4–13. és VII., Önképzőkörünk; Udvardy László: Az egri Érseki Joglíceum története 1740–1896. Érseki Líceum Kny., Eger, 1896, 550., 557.
10. Egri Híradó, 1896. máj. 12., 1–3. Egyházi beszéd.
11. Uo., 3.
12. HML, Eger Város Képviselő-testülete iratai, XV-3/4., 20. sz., az 1896. máj. 14-i díszközgyűlés 4201/1896. sz. jegyzőkönyve, 12–13.
13. Uo., 18.
14. Uo., 17.

15. Egri Híradó, 1896. máj. 27., 3. Dobó Katica. A színdarabot közkívánatra máj. 30-án is előadták. Uo., 1896. jún. 6., 6. Az egri kath. legényegylet által.
16. Hevesmegyei Lapok, 1896. júl. 5., 2. A Heves megyei tanítók ezredéves ünnepe; Egri Újság, 1896. júl. 1., 2. A tanítók évezredes ünnepe; Gyöngyösi Lapok, 1896. júl. 5., 3. Tanítói közgyűlés.
17. Gyöngyösi Lapok, 1896. máj. 17., 2. Ezredéves ünnepek Gyöngyösön. A zászlóra hímzett felirat: „A haza minden előtt!” Vágó Ferenc szerk.: A Gyöngyösi Kath. Nagygymnázium Értesítője az 1895–96. tanévről. Kohn L. Kny., Gyöngyös, 1896, 4.
18. Gyöngyösi Lapok, 1896. máj. 10., 1.
19. Molnár, 16.
20. Uo., 16.
21. Bachó László, Dezséri: A Gyöngyösi Kaszinó Egyesület története 1836–1936. Ablaka J. és F. Kny., Gyöngyös, 1938, 32.
22. Gyöngyösi Lapok, 1896. jún. 7., 5. Inas-majális és Dalestély.
23. Gyöngyösi Lapok, 1896. júl. 5., 1. Tűzoltóink zászlószentelési ünnepélye; Közjóért Becsületből, 1908. szept. 8., 16–20. Bachó László, Dezséri: A Gyöngyösi Önkéntes Tűzoltó- és Mentőtestület története 1890–1940. Herzog E. Kny., Gyöngyös, 1941, 32. A felszentelt zászló a többi ereklyével az 1917. máj. 21-i nagy tűzvészben megsemmisült.
24. Egri Híradó, 1896. ápr. 8., 3. Millenniumi ünnep Apcon, uo., 1896. máj. 16., 6. Ezredéves ünnepek a vidéken című rovat, Apc város.
25. Uo. és Hevesvármegyei Hírlap, 1896. júl. 8., az ezredév ünnepe Hevesen.
26. Miliesz Béla: A Tiszafüredi Múzeum- és Könyvtáregylet működése (az) 1899. évben. Jelentés az 1900. március 28-án tartott közgyűlésből. Érseki Líceumi Kny., Eger, 1900, 1–9.
27. Pesti Napló, 1896. szept. 13., 1–2.
28. Egri Híradó, 1896. máj. 16., 6. Maklár.
29. Uo.
30. Nógrád Megyei Levéltár, V. 702.17/a. Pásztó nagyközség iratai, Képviselőtestületi jegyzőkönyvek. Díszközgyűlési jegyzőkönyv. Pásztó, 1896. máj. 10., 1–8.
31. Egri Híradó, 1896. máj. 27., 3. Deér Gyula: Honvédcmlékleleplezés.
32. Egri Újság, 1896. máj. 22., 3. Parád ünnepe.
33. Hevesmegyei Tanügy, 1896. ápr. 15., 6. Millenniumi himnusz.
34. HMGE, 1896. év.
35. Egri Híradó, 1896. ápr. 25., 6. Hatvan város ünnepe.
36. Gyöngyösi Lapok, 1896. máj. 31., 5. Millenniumi alapítványok.
37. Hevesmegyei Tanügy, 1896. febr. 15., 7. Új állami iskola és Molnár, 17.
38. Hevesmegyei Lapok, 1896. máj. 24., 5. A feldíszített mozdony és Gyöngyösi Lapok, 1896. máj. 24., 8. Feldíszített vonat.
39. Egri Híradó, 1896. aug. 1., 4. A bőkezű kegyúr.
40. Uo., 1896. aug. 15., 4. Bajza József szülőháza; Hevesmegyei Lapok, 1896. aug. 30., 2. Bajza ünnep Szücsiben; Gyöngyösi Lapok, 1896. aug. 27., 3. Bajza-ünnep Szücsiben és Heves Megyei Hírlap, 1994. okt. 22–23., 10.

41. Hevesmegyei Tanügy, 1896. ápr. 15., 6. Hazafias község.
42. Molnár, 17. A millenniumi országos emlékérem Melicher József tulajdonában
43. Gyöngyös Város Tanácsa VB. Irattára, Millennium 1895–1896–1897, dr. Kállay Zoltán 1896 júniusi főispáni leirata.
44. Egeri Híradó, 1896. szept. 1., 3. Az egeri lakodalom. Előbb jún. 29-re, végül aug. 16-ra tervezték a fővárosi rendezők a bemutatásukat.
45. Millennium, 1896. aug. 1., 3–4. Az ezredéves kiállítás juryje.
46. Egeri Híradó, 1896. nov. 21., 5–6. Kitüntetett Heves megyei kiállítók; *uo.*, 1897. jan. 5., 3. Az ezredévi országos kiállítás; Millennium, 1896. dec. 10., 1–8; Stiller János szerk.: Gyöngyösi Kalendárium (az) 1910. évre. Hungária Kny., Gyöngyös, 1909, 178; Matelkovics Sándor–Szterényi József szerk.: Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye VI. kötet. Pesti Kny., Budapest, 1897
47. Egeri Híradó, 1898. júl. 11., 4. Eger látóhatára.

### III.

#### A millennium mérlege és utóhangja

1. Molnár, 18.
2. Egeri Híradó, 1898. máj. 7., 4. A millennium emléke.
3. HMGE, az 50. évforduló meghívói, hírlapjegyzetei, gépelt feljegyzései. Dr. Kállay Zoltán egyesületi levele, Eger, 1908 szeptember. Töredék gyűjtemény.
4. Ebergényi Tibor: Heves megye könyvtárügye. Eger, 1962, Bevezetés. Kézirat. Sokszorosítás.
5. HML, XVII-24. Gyöngyös Város Nemzeti Bizottságának iratai, Nem iktatott iratok, 1946, Gy-jelzetű köteg, dr. Barna Sándor polgármester 1946. február 22-i levele a Gyöngyösi Nemzeti Bizottság „1050.” évforduló előterjesztésére.